

Ενδεικτικές απαντήσεις

Διδαγμένο κείμενο

A.1.α.

1. Σωστό → και τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιῶσιν ἀμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης

2. Λάθος → εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.

3. Σωστό → οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

A.1.β.

1. Η αντωνυμία «αὐτοῖς» αναφέρεται στους τομείς συμπεριφοράς του ανθρώπου και πιο συγκεκριμένα στις λέξεις: «τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι», «τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς», «τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς».

2. Στη συγκεκριμένη πρόταση ο φιλόσοφος χρησιμοποιεῖ το επίρρημα «ἔτι» που σημαίνει ἀκόμη προκειμένου να προσθέσει ἕνα ἀκόμη ἐπιχείρημα για να αποδείξει ὅτι οἱ ἠθικὲς ἀρετὲς δεν εἶναι ἐμφυτεῖς. Επιπλέον ἡ χρήση τοῦ «ἔτι» υποδηλώνει τὴ βαθύτερη ἐξέταση τοῦ ζητήματος.

B1. Στο συγκεκριμένο ἀπόσπασμα ο φιλόσοφος παραθέτει παραδείγματα βασικῶν ἠθικῶν ἀρετῶν και τῶν ἀντίθετῶν τοῦς ἐνοιῶν και σ' αὐτὰ διακρίνει δύο ἀντίθετους τρόπους συμπεριφοράς: τὶς καλὲς και τὶς κακὲς συνήθειες. Εἰδικότερα, τὰ παραδείγματα που ἀναφέρει ο φιλόσοφος εἶναι τὰ ἐξῆς:

α) Ἄν οἱ ἄνθρωποι ἐνεργοῦν δίκαια στις συναναστροφές τοῦς με τοῦς ἄλλοῦς ἀνθρώπους γίνονται δίκαιοι, ἐνῶ ἂν ἐνεργοῦν ἀδίκαια, γίνονται ἀδικοὶ. («συναλλάγματα» βλ. τὸ σχόλιο τοῦ σχολικοῦ βιβλίου, φάκελος υλικοῦ σελ. 124)

β) Ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἀντιμετωπίζουν ὅσα προκαλοῦν φόβο δείχνοντας θάρρος γίνονται ἀνδρείοι, ἐνῶ ὅσοι δείχνουν φόβο γίνονται δειλοί.

(«δεινά» βλ. το σχόλιο του σχολικού βιβλίου, φάκελος υλικού σελ. 124)

γ) Όσοι άνθρωποι δείχνουν εγκράτεια στις επιθυμίες τους γίνονται σώφρονες, ενώ αντίθετα όσοι αναλώνονται στις σωματικές ηδονές γίνονται ακόλαστοι. («επιθυμία» βλ. το σχόλιο του σχολικού βιβλίου, φάκελος υλικού σελ. 125)

δ) Τέλος, όσοι άνθρωποι δείχνουν αυτοσυγκράτηση απέναντι στο θυμό τους γίνονται πράοι, ενώ όσοι αντιδρούν βίαια γίνονται οργίλοι. («οργή» βλ. το σχόλιο του σχολικού βιβλίου, φάκελος υλικού σελ. 125)

Με βάση, λοιπόν, όλα τα παραπάνω παραδείγματα βασικών ηθικών αρετών και των αντίθετών τους εννοιών που αναφέρει ο Αριστοτέλης, συμπεραίνουμε ότι ο άνθρωπος πρέπει να αποφεύγει τόσο την υπερβολή όσο και την έλλειψη σε κάθε τομέα της συμπεριφοράς του.

B2. Στο συγκεκριμένο χωρίο ο Αριστοτέλης προσθέτει ένα ακόμη επιχείρημα προκειμένου να αποδείξει ότι η ηθική αρετή αποκτάται με τη συνήθεια και δεν είναι κάτι που υπάρχει στους ανθρώπους εκ φύσεως.

Ειδικότερα, ο φιλόσοφος παραθέτει την άποψη ότι οι νομοθέτες με την άσκηση (έθιζοντες) κάνουν τους πολίτες τους ενάρετους προκειμένου να ενεργούν δίκαια. Προς αυτή την κατεύθυνση καθοριστική σημασία έχει ο σωφρονιστικός ρόλος της ανταμοιβής και της τιμωρίας, επιβραβεύοντας όσους πολίτες εφαρμόζουν τους νόμους και τιμωρώντας όσους έχουν παραβατική συμπεριφορά. Επομένως, η αρετή και η κακία εναπόκεινται στους ίδιους τους πολίτες. Αποτελεί πάγια αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων ότι ο νόμος δεν αποβλέπει απλώς στην αποτροπή και τιμωρία των παραβατικών συμπεριφορών, αλλά παιδαγωγεί διά βίου τους πολίτες και τους οδηγεί σε επαινετές συμπεριφορές.

Στην ουσία ο Αριστοτέλης θέλει να τονίσει ότι εφόσον η πολιτική εμπειρία δείχνει πως οι πολίτες γίνονται ενάρετοι όταν ασκούνται σε συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς, η αρετή δεν προϋπάρχει εκ φύσεως αλλά είναι αποτέλεσμα εθισμού. Στην κατεύθυνση αυτή, λοιπόν, δεν είναι τυχαίο ότι αναφέρεται στην παιδευτική λειτουργία των νόμων,

μια αντίληψη που σίγουρα χαρακτήριζε την πολιτική σκέψη αρχαίων Ελλήνων.

Τέλος, ο συγγραφέας στην αρχή της διατύπωσης του νέου του επιχειρήματος προβαίνει στη χρησιμοποίηση του προσθετικού συνδέσμου «καί» διότι θέλει να δείξει πως πρόκειται για ένα ακόμη αποδεικτικό στοιχείο, το οποίο έρχεται να προστεθεί στις αποδείξεις που έχουν ήδη προηγηθεί.

B3.

1. Σωστό
2. Λάθος
3. Λάθος
4. Σωστό
5. Λάθος

B4. A.

φοβεῖσθαι → ἐκφόβησις
ἀναστρέφεσθαι → ἀντιστροφή
ἀποδιδόναι → ἀνταπόδοσις
ἔθιζόμενοι → ἔθιμον
πράττοντες → ἄπρακτος
ἀγαθοὶ → ἀγαθοεργία

B.

- Πίστευε πάντα ὅσα του ἔλεγαν οἱ ἄλλοι, γι' αὐτό και ὅλοι τον αποκαλοῦσαν αγαθό.
- Ο φαύλος κύκλος της ἀνάδρασης μεταξύ των τιμών κατοικιών και του ὄγκου των ενυπόθηκων δανείων επιταχύνθηκε.

B5. Στο συγκεκριμένο ἀπόσπασμα ἀπό το ἔργο του Ἰωάννη του Δαμασκηνοῦ, ο πατέρας της Ἐκκλησίας έρχεται να πλέξει το εγκώμιο των αρετῶν που προκύπτουν μέσα ἀπό την ασκητική ζωή.

Αρχικά, πρέπει να τονιστεί ότι η παραπάνω προσέγγιση βρίσκεται κάτω από την επίδραση της αριστοτελικής ηθικής διδασκαλίας καθότι χρησιμοποιούνται αρκετές λέξεις που προέρχονται από αυτή, μεταξύ των οποίων και η λέξη «ἔξις». Όπως γνωρίζουμε, για τον Σταγειρίτη φιλόσοφο η συγκεκριμένη λέξη έχει βαρύνουσα θέση στη διδασκαλία του από τη στιγμή που αναφέρεται στα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του ανθρώπου που αποκτώνται μέσα από τη συνήθεια, δηλαδή την επανάληψη συγκεκριμένων πράξεων.

Η παραπάνω, λοιπόν, προσέγγιση φαίνεται ότι επηρέασε ξεκάθαρα και τον Ιωάννη τον Δαμασκηνό που συμβουλεύει τον άνθρωπο να μην σκέφτεται οτιδήποτε είναι φορτισμένο με κάποιο πάθος. Αντίθετα τον παρακινεί να εθίζει τον εαυτό του στις αρετές μέσω της συνήθειας, της ἔξης, προκειμένου αυτή να γίνει μια ποιότητα της ψυχής του. Παρόλα αυτά, θα ήταν παράλειψη να μην τονιστεί ότι ο στοχαστής θεωρεί πως μόνο η ηθική αρετή θεωρείται εγγενές στοιχείο της ανθρώπινης φύσης από τη στιγμή που τα λεγόμενα «πάθη της κακίας» θεωρούνται πηγή της αμαρτίας, εν αντιθέσει με τον Αριστοτέλη που πιστεύει ότι τα πάθη δεν έχουν από μόνα τους κάποια ηθική διάσταση.

Σε κάθε περίπτωση, όμως, η λέξη «ἔξις» χρησιμοποιείται και από τους δύο στοχαστές προκειμένου να δείξει τη συνήθεια στην επανάληψη ενεργειών που οδηγούν στην αρετή. Κατά συνέπεια υπάρχει ταύτιση της αριστοτελικής «ἔξης» με αυτή του Ιωάννη του Δαμασκηνού αφού και οι δύο δίνουν μεγάλη σημασία στην ανάγκη ο άνθρωπος να ασκείται ώστε να πράττει όμοιες ενέργειες προκειμένου αυτές οι συνήθειες να οδηγούν στη συνέχεια σε αγαθές πράξεις.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ - ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Γ1. Μίλησε και ο Βρασίδης και είπε ότι είναι φίλος της Θεσσαλίας και του λαού της, ότι δεν ξεκίνησε εναντίον τους αλλά εναντίον των Αθηναίων με τους οποίους είναι σε πόλεμο και ότι δεν νόμιζε να υπάρχει έχθρα μεταξύ Θεσσαλών και Λακεδαιμονίων, ώστε να μην μπορεί ο ένας να περνάει από την χώρα του άλλου και ότι δεν θα προχωρούσε παρά την θέλησή τους -δεν θα μπορούσε άλλωστε- αλλά τους ζήτησε να μην τον εμποδίσουν.

Γ2. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα του αδίδακτου κειμένου, ο ιστορικός παρουσιάζει ένα απρόσμενο συμβάν που παρουσιάστηκε κατά τη διάρκεια της προσπάθειας του Βρασίδα να κατευθυνθεί μέσα από τη Θεσσαλία προς τη Μακεδονία. Ειδικότερα, κι ενώ ο Βρασίδας βρισκόταν στον Ενιπέα, κάποιοι κάτοικοι της περιοχής εξέφραζαν τις αντιρρήσεις τους για την κίνησή του να διασχίσει τη χώρα τους δίχως την έγκρισή τους. Τότε, ο Λακεδαιμόνιος στρατηγός τους είπε ότι δεν είχε σκοπό να κάνει κάτι κακό σ' αυτός και πως μοναδικός του στόχος ήταν να πολεμήσει τους Αθηναίους. Στο τέλος, όμως, κι ενώ οι «αντιρρησίες» έφθγαν, εκείνος συνέχισε την πορεία του, ξεχνώντας όσα είχε υποσχεθεί πριν λίγο.

Γ3

α.

ἐχρῶντο → χρῶνται, κέχρηνται

ἐπιφέρειν → ἐπιφέρειν, ἐπενηνοχέναι

κωλῦσον → κωλῦον, κекωλυκός

ἐπισχῶν → ἐπέχων, ἐπεσχηκώς

β.

δυναστεία → δυναστείας, δυνασκειῶν

Λακεδαιμονίοις → Λακεδαιμονίου, Λακεδαιμονίων

ἔχθραν → ἔχθρας, ἐχθρῶν

τούτοις → τούτου, τούτων

Γ. Θετικός: μάλα Υπερθετικός: μάλιστα

Γ4

α.

χρῆσθαι → απαρέμφατο σε θέση ρήματος «ἐχρῶντο»

τάναντία → αντικείμενο της μετοχής «βουλομένων»

τῷ Ἐνιπεῖ → επιθετικός προσδιορισμός στο «ποταμῷ»

αἰφνίδιον → επιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου στο «αυτόν»

ἀλλήλων → γενική κτητική στη «γῆ»

δρόμῳ → δοτική του τρόπου στο «ἐχώρει»

β. ἀκούσαντες: επιρρηματική χρονική μετοχή συνημμένη στο «οἱ μὲν». Ανάλυση: ἐπεὶ ἤκουσαν.

γ. «πρὶν τι πλέον ξυστῆναι τὸ κωλῦσον»: Είναι δευτερεύουσα χρονική πρόταση, εισάγεται με τον χρονικό σύνδεσμο πρὶν, εκφέρεται με απαρέμφατο γιατί η προσδιοριζόμενη κύρια είναι καταφατική, δηλώνει ένα γεγονός ενδεχόμενο και υστερόχρονο, λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου.